

ФИЛОСОФИЯ И СОЦИОЛОГИЯ НА ОБРАЗОВАНИЕТО

ТАКТИКА І СТРАТЕГІЯ У ВИСНОВКАХ З УЧАСТІ УКРАЇНИ В АНКЕТУВАННІ-ТЕСТУВАННІ PISA-2018 В ПОСТПАНДЕМІЧНУ ДОБУ

О. І. Корсак

викладач кафедри іноземних мов, магістр філології, здобувач PhD,
НПУ імені М. П. Драгоманова, Київ, Україна
olte@ukr.net
ORCID 0000 0003 1441 2316

DOI: [https://doi.org/10.34017/1313-9703-2022-1\(19\)-2\(20\)-65-77](https://doi.org/10.34017/1313-9703-2022-1(19)-2(20)-65-77)

Анотація

Елена Корсак. Тактика і стратегія в заключенията с участие на Украйна в анкетирането и тестването PISA-2018 в постпандемичната ера. Статията разглежда причините за възникването, особеностите и предназначението на международния образователен и социален проект на OECD PISA (Програма за международно оценяване на учениците). Подчертава се, че той е фокусиран не върху буквалното измерване на училищните знания на завършилите средно или основно училище, а върху анализа на образователната сфера на дадена страна и оценката на готовността на младежите за неочаквани предизвикателства на бъдещите общества. и пазари на труда. Общата таблица представя данни за всички държави, които заедно с Украйна са участвали в измерванията PISA-2018. Доказано е, че критиките към резултатите на нашите ученици, провеждани в повечето научни публикации през 2019-2020 г., включително и намеренията на образователното ръководство, са не само повърхностни, но и липсват стратегическа визия и перспективни предложения. Те не вземат под внимание глобалната промяна от пандемията COVID-2019, новата посока на еволюцията за цялото човечество през следващите години. В статията се предвиждат неизбежните промени в PISA и другите тестове, формулира се идеята за ефективна стратегия за развитието на образователната сфера в Украйна през следващите години, с оглед на все по-забележимото явление: ускоряването на движението на цялото човечество към неговото по-мъдро съжителство (ноосимбиоза) с цялата биосфера.

Ключови думи: постпандемична ера, образование на бъдещето, Украйна в PISA-2018, погрешни заключения, промени в международното тестване, стратегия за образователен прогрес на Украйна-XXI

Анотація

Олена Корсак. Тактика і стратегія у висновках з участі України в анкетуванні-тестуванні PISA – 2018 в постпандемічну добу. У статті досліджено причини появи, особливості і призначення міжнародного освітньо-соціального проєкту OЕСP PISA (Programme for International Student Assessment). Підкреслено факт його скерування не на точний вимір шкільних знань випускників середніх чи початкових шкіл, а на аналіз освітньої сфери даної країни й приблизну оцінку готовності молоді до несподіваних викликів майбутніх соціумів і ринків праці. В одній таблиці наведено дані для всіх держав, що разом з Україною взяли участь у вимірах PISA-2018. Доведено, що критика показників наших учнів, здійснена у біль-

шості наукових та журналістських публікаціях 2019-2020 років, включаючи наміри освітнього керівництва, є не тільки поверховими, але й позбавленими стратегічного бачення і перспективних пропозицій. Вони не враховують ані глобального зрушення від пандемії COVID-2019, ані нового скерування еволюції усього людства у найближчі роки. У статті передбачено неминучі зміни PISA й інших тестів, а також наведено авторське уявлення про ефективну стратегію розвитку освітньої сфери України у найближчі роки, яке спирається на врахування все більш помітного явища прискорення руху усього людства до його мудрого співжиття (ноосимбіозу) з усією біосферою.

Ключові слова: постпандемічна доба, освіта майбутнього, Україна в PISA-2018, помилкові висновки, зміни у міжнародних тестуваннях, стратегія освітнього прогресу України-XXI

Abstract

Olena Korsak. Tactics and strategy in the conclusions on Ukraine's participation in the PISA-2018 questionnaire in the post-pandemic era. The article examines the reasons for the emergence, features and purpose of the international educational and social OECD PISA (Program for International Student Assessment) project. The fact that it is directed not to the exact measurement of school knowledge of primary or junior high school graduates, but to the analysis of the educational sphere of the country and a rough assessment of youth readiness for unexpected challenges of future societies and labour markets is emphasized. One table shows the data for all countries that took part in the PISA-2018 measurements together with Ukraine. It has been proven that the criticism of our students' performance in most of scientific and all journalistic publications of 2019-2020, including the intentions of the educational leadership, are not only superficial, but also devoid of strategic vision and long-term proposals. They do not take into account either the global shift from the COVID-2019 pandemic or the new direction of evolution of all mankind in the coming years. The article envisages the inevitable changes in PISA and other tests, as well as the author's concept of an effective strategy for the development of education in Ukraine in the coming years, based on the increasingly visible phenomenon of accelerating the movement of all mankind to its wise coexistence (noosymbiosis) with the biosphere.

Keywords: post-pandemic era, education of the future, Ukraine in PISA-2018, erroneous conclusions, changes in international testing, strategy of educational progress of Ukraine-XXI

Постановка проблеми дослідження. Цією статтею ми продовжуємо публікацію результатів розпочатих кілька років тому досліджень сучасних педагогічних умів і засобів оцінювання якості діяльності освітніх систем (Корсак, 2017). Наш моніторинг подій останніх місяців свідчить про появу у світових і національних процесах одразу кількох несподіваних чинників впливу, що примушують здійснити критичний аналіз проголошених в Україні державних планів щодо європейської інтеграції і внутрішніх проєктів, які стосуються не тільки економіки, але й освіти. Вони мають велике значення для еволюції засобів оцінювання якості навчання і професійної підготовки, зокрема, для вибору індикаторів їхньої досконалості.

Оприлюднення наприкінці 2019 року організаторами PISA остаточних результатів участі українських підлітків в анкетуванні-тестуванні 2018 р., викликало хвилю зацікавлення. Десятки матеріалів у всіх видах ЗМІ, соціальних мережах та в Інтернеті коментували кількісні показники, рідко звертаючись до глибинних сутнісних проблем. Журналісти та інші зацікавлені особи жорстко критикували посередні за якістю знання учнів з математики і називали PISA "тестуванням", а інші оцінки з нагадуванням про важливість великої кількості анкету-

вань зустрічалися дуже рідко і належали або творцям офіційних текстів, що створювалися ще у 2016-2018 роках з поясненнями про корисність участі у програмі PISA для України, або титулованим науковцям (Бахрушин, 2021; *PISA. Програма міжнародного оцінювання учнів*, 2016). До створення подальшого тексту нас спонукало бажання розставити "крапки над і" задля скерування оцінки всіх українських результатів у PISA-2018 в максимально корисному для України не тільки тактичному, але й у стратегічному напрямі.

Стаття містить об'єктивний і неупереджений аналіз історії появи "проєкту PISA" на базі людських і фінансових ресурсів ОЕСР та використання результатів участі України в PISA-2018 для стратегічного управління розвитку освіти та українського суспільства в наступні десятиліття XXI ст. з врахуванням подій, що сталися в останні два роки. Наші завдання полягатимуть у ліквідації вже достатньо чітко сформованих міфів про PISA та в обґрунтуванні тих корисних висновків, які в сучасних умовах розгортання переходу світу до нового цивілізаційного стану може надати нам те тільки тактичний, але й стратегічний аналіз цієї великої інформації, яку містять достатньо доступні дані з семи вимірів 2000 – 2018 років.

Виклад основного матеріалу аналізу і рефлексій

1. Вимушений термінологічний екскурс. Одразу ж наведемо два принципові термінологічні уточнення, які пояснюють головні ідеї нашої праці.

Перше стосується наміру назвати "проєкт PISA" не просто "виміром", "оцінкою" чи "тестуванням" знань учнів, а "*комплексним анкетуванням-тестуванням*". Це не авторська забаганка, зумовлена бажанням запропонувати щось нове і незвичайне, а логічний висновок, отриманий внаслідок вивчення призначення усього "проєкту PISA", насамперед, переконань його організаторів і вже проголошених на 2021 рік намірів.

Друге термінологічне уточнення – пояснення словосполучення "постпандемічна доба". Для освітян України вона розпочалася з вимушеного і складного "стрибка" від традиційного безпосереднього спілкування з дітьми і молоддю в класах чи аудиторіях до дистанційних контактів в умовах браку не тільки навичок подібної праці, але й недостатності технічних засобів і в школах, і в значній частини учасників. Очевидним для усіх є факт виходу в інформаційній сфері теми "COVID-2019" на безперечно чільне місце, що важить майже стільки ж, скільки всі інші фактори чи події (глобальне потепління, катастрофи, корупція, тероризм, девіації поведінки) разом узяті.

У затінку опинилися не тільки важливі суперечливі "лоцманські" пропозиції організаторів чергового зібрання у швейцарському Давосі світової політичної, бізнесової і наукової спільноти щодо руху людства в майбутнє (Шваб, 2020), але й ті епохальні наукові досягнення, що й цілковито детермінують це майбутнє. Обмежимося вказівкою на те, що з 2020 р. свідченням початку цього переходу ми вважаємо появу "екологізованого" рейтингу ВНЗ світу з назвою "Impact Rankings 2020". Усі попередні академічні рейтинги надавали повну перевагу університетам з великими бюджетами й орієнтацією на дослідження "оборонного" скерування. Це зумовлювало аутсайдерські позиції українських ВНЗ чи їх повну відсутність (як в AEWU). Impact Rankings 2020 уперше фаворизує тих, хто намагається виконати план ООН з 2015 року з назвою "17 цілей для сталого розвитку" (Україна в ньому має 10 закладів, Китай – 9, а ФРН – тільки два).

2. Про еволюцію педагогічних вимірювань і PISA. Будемо гранично лаконічними у викладі. Як відомо, повноцінні за структурою системи освіти з усе довшим і довшим обов'язковим навчанням є вимушеним винаходом індустріальної доби. На жаль, війни і конфлікти зумовили і "мілітаризацію" наукових досліджень, і усього навчально-виховного процесу. Якщо до Нового (індустріального) часу освітня діяльність була справою гільдій (універ-

ситетів) і Церкви, і відбувалася переважно з використанням міжнародної (латинської мови), то у добу індустріальних війн вона перетворилася на "національну" – здійснювану державною мовою, замкнено, централізовано-упорядковано тощо. Спудеї університетів XIX ст. були, фактично, майбутніми військовослужбовцями і державними службовцями, мали форму, були тільки чоловічої статі. Треба було чекати багато десятків років того моменту, коли жінки набули право отримувати вищу освіту нарівні з чоловіками. Майже безперервні міждержавні конфлікти зумовлювали замкненість і посилення бар'єрів для обміну знаннями і взаємодії освітян. Частину недоліків нашої освітньої сфери (зокрема – "неволодіння" мовами розвинених держав) ми успадкували від СРСР з його "залізною завісою".

Практично одразу після I світової війни серед освітян Заходу сформувалося бажання побороти загрозу нових конфліктів через освітні обміни і поглиблене вивчення педагогічних досягнень інших держав. Досліджуючи питання "міжнародності" освіти, ми звернули увагу на те, що уперше подібний прикметник з повним правом можна застосувати до того закладу, який був створений у міжвоєнній Женеві у часи розташування там Ліги Націй та інших організацій, в яких постійно працювало дуже багато громадян країн-членів. Їх очевидні потреби у навчанні дітей мали наслідком заснування у 1924 році Женевської міжнародної школи, що складалася з кількох відділень з підготовки учнів для отримання тогочасних національних атестатів (Великобританії, США, Франції тощо).

Навчання, як на ті часи, було достатньо тривалим і якісним для отримання права продовження підготовки в університетах і подібних ВНЗ відповідних країн. Вже після II світової війни в Женеві та інших центрах активної політики дипломатів стало ще більше, виникли ООН, ЮНЕСКО та інші організації. Наслідком стало створення у середині 1960-х років на основі 2-річних секцій згаданої женеvської школи універсальної міжнародної двохрічної програми підготовки учня до іспитів на отримання *міжнародного бакалавреату (International Baccalaureat* чи IB) з відповідними правами на продовження освіти. Багато даних про IB та IBO можна знайти в Інтернеті в оглядовій статті Світової педагогічної енциклопедії (Холс, 1994), чи у невеликій кількості публікацій у країнах СНД. Закінчимо цей невеликий екскурс вказівкою на те, що IBO й нині охоплює тисячі закладів, але не має перспектив на всепланетне поширення. Причина полягає у неприпустимо стислій – усього 2 роки – тривалості профільного навчання. Провідні університети світу вважають її недостатньою і вимагають "року донавчання". Нарешті, діяльність IBO не стала імпульсом для міжнародного тестування і порівняння систем обов'язкової освіти.

На нашу думку, розвиток глобалізації, формування регіональних об'єднань держав (як ЄС), активність усе більшої кількості міжнародних і наддержавних утворень – ООН, ЮНЕСКО, Світового Банку, ОЕСР і т. і. – стали головною причиною поступового зростання уваги до точних освітніх вимірів. Доцільно нагадати про діяльність університету Гамбурга і групи його професорів, з яких найактивнішим виявився Невіль Постлетвайт (Neville Postlethwaite). Він разом з Т. Хюсеном спільно очолили роботу науковців Заходу зі створення фундаментального 11-томного видання – Міжнародної енциклопедії з освіти (The International Encyclopedia of Education, 1994).

Саме з Гамбурга світ "отримав" творця проекту PISA Андреаса Шлейхера. У своїй новій "сповідальній" книзі ("Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21-го століття" (Шлейхер, 2018)) він пригадує, що на момент початку зацікавлення освітніми реформами (Андреас є дипломованим фізиком і на той час працював за отриманим фахом) його життєва стежина перетнулася з Невіллом Постлетвайтом на організованому тим семінарі з порівняльної педагогіки: "Невілл запитав мене, чи я вже мав публікації. Я зізнався, що ні. Ну, тоді починаємо працювати над вашою першою статтею", – сказав він. "Він навчив мене методу кластерного аналізу; він надав дані для аналізу; він переглядав, редагував і обговорював

кожну сторінку; і врешті-решт переконав видавця опублікувати результат. І на тій статті було моє прізвище. Люди з академічного середовища знають, що зазвичай так буває рідко. Згодом, коли ми з ним працювали разом в Гамбурзі й деінде, Невілл став мені за другого батька. Він отримував задоволення, коли допомагав іншим людям зростати. Навіть після того, як я покинув Гамбурзький університет і почав працювати в Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) в Парижі, Невілл читав і коментував кожну статтю, яку я йому надсилав" (Шлейхер, 2018, с. 21).

Розвиваючи ці спогади, А. Шлейхер наголошує на тому, що саме його добровільний "науковий керівник" запропонував використати знання з точних наук для підвищення якості новопосталих спроб оцінювання знань учнів не однієї, а багатьох держав. Особливості місця праці А. Шлейхера сприяли широкому баченню ним комплексу "суспільство і сфера освіти". Можливо, що саме тому він наважився у 1995 році запропонувати керівництву ОЕСР проект "глобального тесту" для об'єктивного визначення якості систем обов'язкової освіти.

Так було започатковане створення "анкетування-тестування PISA" не як ще одного традиційного екзамену з тестами чи завданнями для виміру вказаних у програмах (стандартах) знань учня в даний момент (а на той момент успішно діяли міжнародні тести TIMMS і PIRLS "гамбургського" походження), а як знаряддя хоча б приблизного визначення його природної і набутої спроможності перемагати несподіванки і невизначеність особистого і суспільного життя в майбутньому (бажано – якомога віддаленішому).

А. Шлейхер і причіники його уявлень виявилися справжніми новаторами і відважилися навіть на "знуцання" над учнями. Надаємо йому слово: "Дехто нарікав, що наші тести несправедливі, бо учні зіткнулися з завданнями, яких не розв'язували у класі. Але в такому випадку саме життя несправедливе, бо не вимагає від нас відтворити те, що ми запам'ятали у школі вчора, а хоче, щоб ми розв'язували проблеми, яких не можемо передбачити сьогодні. Сучасний світ більше не винагороджує нас тільки за те, що ми знаємо, – він винагороджує нас за те, що ми можемо *робити* з тим, що знаємо" (Шлейхер, 2018, с. 21).

Ось і українські підлітки в умовах значного обмеження часу на розмірковування зіткнулися саме з такими цілковито незвичайними завданнями. У 2018 році лівова частина цього часу (дві третини) пішла на завдання з читання і мови, а решта – на математику і завдання з природничих предметів. Тому кінцевий результат – 39-те місце з мовної грамотності, 42-ге – з математики і 37-е з природничих предметів, – ми ні в якому випадку не можемо назвати "провальним". Він був очікуваним і його слід визнати "цілком задовільним". Наведемо для інформування читачів пристосовані для їхніх потреб структурно перебудовані дані про результати всіх учасників PISA-2018.

Таблиця 1. Результати вимірів PISA-2018 з мови, математики і природничих наук учнів країн-учасниць

Країни	PISA-2018	Країни	PISA-2018	Країни	PISA-2018
1. Китай (Шанхай, Пекін та ін)	555	1. Китай (Шанхай, Пекін та ін)	591	1. Китай (Шанхай, Пекін та ін)	590
2. Сінгапур	549	2. Сінгапур	569	2. Сінгапур	551
3. Макао (Китай)	525	3. Макао (Китай)	558	3. Макао (Китай)	544
4. Гонконг (Китай)	524	4. Гонконг (Китай)	551	4. Естонія	530
5. Естонія	523	5. Тайвань	531	5. Японія	529

6. Канада	520	6. Японія	527	6. Фінляндія	522
7. Фінляндія	520	7. Корея	526	7. Корея	519
8. Ірландія	518	8. Естонія	523	8. Канада	518
9. Корея	514	9. Нідерланди	519	9. Гонконг (Китай)	517
10. Польща	512	10. Польща	516	10. Тайвань	516
11. Швеція	506	11. Швейцарія	515	11. Польща	511
12. Нова Зеландія	506	12. Канада	512	12. Нова Зеландія	508
13. США	505	13. Данія	509	13. Словенія	507
14. Великобританія	504	14. Словенія	509	14. Великобританія	505
15. Японія	504	15. Бельгія	508	15. Австралія	503
16. Австралія	503	16. Фінляндія	507	16. Німеччина	503
17. Тайвань	503	17. Швеція	502	17. Нідерланди	503
18. Данія	501	18. Великобританія	502	18. США	502
19. Норвегія	499	19. Норвегія	501	19. Швеція	499
20. Німеччина	498	20. Ірландія	500	20. Бельгія	499
21. Словенія	495	21. Німеччина	500	21. Чехія	497
22. Бельгія	493	22. Чехія	499	22. Ірландія	496
23. Франція	493	23. Австрія	499	23. Швейцарія	495
24. Португалія	492	24. Латвія	496	24. Данія	493
25. Чехія	490	25. Франція	495	25. Франція	493
26. Нідерланди	485	26. Ісландія	495	26. Португалія	492
27. Австрія	484	27. Нова Зеландія	494	27. Норвегія	490
28. Швейцарія	484	28. Португалія	492	28. Австрія	490
29. Хорватія	479	29. Австралія	491	29. Латвія	487
30. Латвія	479	30. Росія	488	30. Іспанія	483
31. Росія	479	31. Італія	487	32. Литва	482
32. Італія	476	32. Словаччина	486	33. Угорщина	481
33. Угорщина	476	33. Люксембург	483	33. Росія	478
34. Литва	476	34. Угорщина	481	34. Люксембург	477
35. Ісландія	474	35. Литва	481	35. Ісландія	475
36. Білорусь	474	36. США	478	36. Хорватія	472
37. Ізраїль	470	37. Білорусь	472	37. Білорусь	471
38. Люксембург	470	38. Мальта	472	38. Україна	469
39. Україна	466	39. Хорватія	464	39. Італія	468
40. Туреччина	466	40. Ізраїль	463	40. Туреччина	468
41. Словаччина	458	41. Туреччина	454	41. Словаччина	464
42. Греція	457	42. Україна	453	42. Ізраїль	462
43. Чилі	452	43. Греція	451	43. Мальта	457
44. Мальта	448	44. Кіпр	451	44. Греція	452

45. Сербія	439	45. Сербія	448	45. Словаччина	444
46. Об.Араб.Емірати	432	46. Малайзія	440	46. Сербія	440
47. Румунія	428	47. Албанія	437	47. Кіпр	439
48. Уругвай	427	48. Болгарія	436	48. Малайзія	438
49. Коста-Ріка	426	49. Об.Араб.Емірати	435	49. Об.Араб.Емірати	434
50. Кіпр	424	50. Румунія	430	50. Бруней	431
51. Молдавія	424	51. Чорногорія	430	51. Йорданія	429
52. Чорногорія	421	52. Бруней	430	52. Молдавія	428
53. Мексика	420	53. Казахстан	423	53. Румунія	426
54. Болгарія	420	54. Молдавія	421	54. Уругвай	426
55. Йорданія	419	55. Азербайджан	420	55. Таїланд	426
56. Малайзія	415	56. Таїланд	419	56. Болгарія	424
57. Бразилія	413	57. Уругвай	418	57. Мексика	419
58. Колумбія	412	58. Чилі	417	58. Катар	419
59. Бруней	408	59. Катар	414	59. Албанія	417
60. Катар	407	60. Мексика	409	60. Коста-Ріка	416
61. Албанія	405	61. Боснія і Герцеговина	406	61. Чорногорія	415
62. Боснія і Герцеговина	403	62. Коста-Ріка	402	62. Колумбія	413
63. Аргентина	402	63. Іспанія	401	63. Північна Македонія	413
64. Перу	401	64. Йорданія	400	64. Бразилія	404
65. Саудівська Аравія	399	65. Перу	400	65. Аргентина	404
66. Таїланд	393	66. Грузія	398	66. Перу	404
67. Північна Македонія	393	67. Північна Македонія	394	67. Боснія і Герцеговина	398
68. Азербайджан	389	68. Ліван	393	68. Азербайджан	398
69. Казахстан	387	69. Колумбія	391	69. Казахстан	397
70. Грузія	380	70. Бразилія	384	70. Індонезія	396
71. Панама	377	71. Аргентина	379	71. Саудівська Аравія	386
72. Індонезія	371	72. Індонезія	379	72. Ліван	384
73. Марокко	359	73. Саудівська Аравія	373	73. Грузія	383
74. Ліван	353	74. Марокко	368	74. Марокко	377
75. Косово	353	75. Косово	366	75. Панама	365
76. Домінік.Республіка	342	76. Панама	353	76. Косово	365
77. Філіппіни	340	77. Філіппіни	353	77. Філіппіни	357
78. Іспанія	виміру не було	78. Домінік. Республіка	325	78. Домінік. Республіка	336
Середнє для ОЕСР	487	Середнє для ОЕСР	489	Середнє для ОЕСР	489

Та подібна сутнісно-змістовна інновація була лише частиною проекту PISA, хоч і не другорядною. Значно ширшу застосовність має велике анкетування і учнів, і освітніх працівників. Організатори проекту найбільше піклуються про отримання якомога повніших даних про учнів в їх оточенні, про вчителів, про керівників закладів і самі заклади, про інформаційне забезпечення шкіл, про позашкільні засоби (чи поширене репетиторство, чи організовані додаткові заняття) і т. і. аж до даних про витрату молоддю часу на Інтернет і гаджети у вихідні дні. Долучення до всього цього інформації про звичаї й культурні особливості усіх країн дає можливість достатньо обгрунтовано пояснити успіхи чи невдачі учнів з усіх видів вимірів – мовної, математичної, природничо-наукової і (у перспективі) комп'ютерної грамотності.

3. Тактичні підходи до отримання висновків з результатів анкетування-тестування PISA. Кожна країна для отримання максимально корисної інформації з результатів вимірів PISA може розглянути їх еволюцію для усіх семи випадків в інтервалі 2000 – 2018 рр. Дуже хорошим прикладом ми вважаємо досвід Японії, який навіть отримав "відзнаку" у вигляді наукових видань з його аналізом (*Lessons from PISA for Japan*, 2012). Скористаємося зібраними і підготовленим для публікації даними про результати усіх анкетувань-тестувань і побудуємо на їх основі табл. 2.

Таблиця 2. Еволюція показників учнів Японії в усіх вимірах PISA

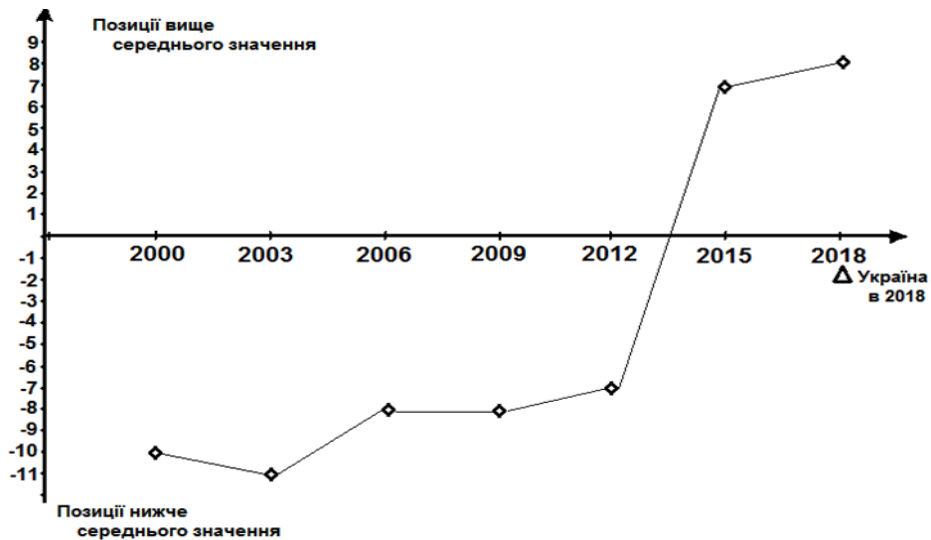
Рік	Кількість країн	Місце Японії	Місце Японії за видами грамотності			Сума місць 1+2+3	Показники країн-лідерів (розподіл для трьох вимірів і сума місць)
			1.читання	2.математика	3.природничі науки		
Pisa-2000	31	3	8	1	2	11	Фінляндія – 8 (1+4+3)
Pisa-2003	37	5	14	6	2	22	Фінляндія – 5 (1+2+2)
Pisa-2006	58	10	15	10	6	31	Фінляндія – 5 (2+2+1)
Pisa-2009	65	6	8	9	5	22	Шанхай – 3 (1+1+1)
Pisa-2012	65	4	4	7	4	15	Шанхай – 3 (1+1+1)
Pisa-2015	70	3	8	5	2	15	Сінгапур – 3 (1+1+1)
Pisa-2018	78	7/8	15	6	5	26	Шанхай – 3 (1+1+1)

Упродовж останньої третини ХХ ст. освітяни і керівники Японії звикли до блискучих досягнень учнів на різноманітних вимірах і тестуваннях, тому перший попереджувальний сигнал – усього лише восьме місце з мовної грамотності у 2000-му році, – був практично цілковито проігнорованим. Мовний провал 2003-року змусив пригадати попередження багатьох педагогів про шкідливість "тотальної комп'ютеризації" у варіанті переведення усіх учнів молодших класів на безперервне використання тогочасних не надто досконалих комп'ютерів з миготливими сірими дисплеями. Лише результати PISA-2006 і скарги учнів на "брак часу для читання текстів незрозумілих завдань" змусили зробити необхідні кроки і повернути дітям ту інформаційну атмосферу, у якій їхня нервова система і пам'ять працюють нормальним чином.

Переконані в необхідності пояснення фрази "брак часу...", адже у нашій системі освіти ознайомлення з умовою завдання відбувається майже миттєво, бо вона включає десяток-другий слів і цифр. У книзі про участь Білорусії в Pisa-2015 наведені десятки завдань для вимірювання наукової грамотності учнів (*Минск. PISA: естественнонаучная грамотность, 2020*). Тільки одне завдання про кислотні дощі мало трохи менше тисячі знаків, а от рекордно довге про озон було цілим оповіданням – 4 420 знаків. Після нескладних підрахунків ми отримали середню довжину умов завдань у PISA. Воно містить не тільки 2130 знаків, але й схеми, карти, діаграми чи щось подібне з інфографіки. Все це перекладено з англійської мови і часто має ті чи інші недоліки. Не тільки учні з Японії, але й з інших держав можуть і зараз скаржитися на формулювання умов, адже організатори PISA для останніх по часу випадків пропонують учням міні-дослідження. Додамо й таку деталь: в 2018 році 2/3 всього часу були скеровані на вимірювання грамотності з читання, а тому наші учні для математики і природничих предметів мали мінімум можливостей – по одній шостій.

У випадку Японії скарги учнів на цейтнот при ознайомленні з текстами завдань призвели до обмеження інформатизації молодших класів. Відновлення спроможності до швидкого читання зумовило досягнення в анкетуваннях-тестуваннях 2009 – 2015 років. А от "відступ" у 2018 році ми можемо пояснити світовим лідерством Японії у швидкісному Інтернеті і повною доступністю для дітей і підлітків нових моделей маленьких смартфонів, характеристики яких набагато перевищують показники тих стаціонарних комп'ютерів, якими були заповнені всі заклади Японії в роки великих успіхів у комп'ютеризації шкіл. Зауважимо, що не одна тільки Японія нарощує когнітивні проблеми через невдале використання сучасних поколінь інформаційної техніки. Якщо вірити експертам, то немає підстав сподіватися на поліпшення роботи мозку у представників нових генерацій у випадку надання їм смартиків одразу в обидві долони разом з "розумним годинником" на шию чи на зап'ясток.

Відстежувати еволюцію систем обов'язкової освіти можна не тільки через створення таблиць, але й графічно. Використаємо цей спосіб для Росії, яка приймала участь в усіх вимірах і побудуємо графік на мал. 1.

Мал. 1. Еволюція досягнень учнів Росії упродовж 2000 – 2018 років

Вочевидь – старт росіян був серйозно невдалим: далеко позаду США і аж на десять місць нижче "середняка" (Норвегії). Пізніше упродовж багатьох років у педагогічних виданнях Росії ми зустрічали переконливу критику методів анкетування-тестування PISA, що могло стримувати бажання змін. Освітні керівники не реагували на все це і вимагали концентрованої підготовки до чергових вимірів PISA. Вкажемо, що освітня громадськість проголосила їх прихильниками "пізафікації" навчального процесу. Тільки після 2012 року росіяни увели великі зміни в роботі системи обов'язкової освіти, що практично негайно поліпшило досягнення школярів і навіть дало можливість одного разу випередити США (на PISA-2015, коли в центрі уваги було природознавство). На мал. 1 ми вказали перший результат українських школярів. Він переконливо свідчить про те, що вони стартували в PISA набагато краще росіян, а тому заслуговують підтримки і допомоги, а не екзальтованої критики.

4. Елементи стратегії в аналізі PISA-2018 і можливих висновків. Організатори проєкту PISA мають певні підстави до проголошення його "стратегічним". У згаданій книзі А. Шлейхера є чимало доказів і прикладів того, що школа має готувати учнів до непередбачуваного майбутнього, а не до індустріального минулого. Цим він виправдовує майже цілковиту відмінність завдань PISA від шкільної практики. Ми також згодні з його нагадуванням про надзвичайну різноманітність культур і цінностей різних народів, що унеможлиблює примітивне перенесення освітньої практики з одного місця в інше у її кількісних (приклад – сумарна тривалість навчання у класі і після уроків) чи інших примітивних показниках. Додамо, що не менш важливі національна гордість, а також визначальні архетипи народної поведінки (тут лідерами є всі східні держави, народи яких завжди витрачали десятки годин кожного тижня на підтримку рисових полів у робочому стані), а також чимала кількість інших подібних явищ.

Наголосимо й на тому, що в задумі і реалізації PISA є кілька стратегічних положень, з якими ми погодитися не можемо в жодному випадку. Нагадаємо, що його формування припало на пік науково-технологічного змагання НАТО і Варшавської Угоди. Тому загалом задум PISA є відсталим. Від шкіл та учнів завдання вимагають виявлення бажаних для індустріально-військового розвитку здібностей, ігноруючи початок переходу людства до екологічно безпечних і рятівних для усіх ноотехнологій і ноонаук (Корсак, 2015). Тому ми переконані в тому, що без коригування положень і програми анкетувань-тестувань PISA надалі Україні недоцільно брати у них участь, адже нині вони дають спотворене стратегічне бачення стану і перспектив системи освіти, держави й економіки.

Варті критичного аналізу і навіть критики фінансові аспекти PISA. Рекламуючи себе, організатори "зі стелі" наводять "докази" того, що підвищення показників якоїсь держави в табл. 1 на 30-40 пунктів перетворить її в світового науково-виробничого лідера й нададуть десятки, сотні й навіть тисячі мільярдів доларів "додаткового прибутку". Але у книзі А. Шлейхера ми не зустріли опису майбутнього і хоч якоїсь деталізації виробничих технологій для 2030 – 2050-х років. І не дивно, адже він і досі перебуває в полоні уявлень часів "залізної зависи" і періоду глобального ядерно-ракетного суперництва. Все, що можна відшукати у його творах і виступах редукується до наголосів на соціально-економічній "непередбачуваності" і необхідності навчання тільки через "несподівані і незвичайні завдання".

У межах стратегічних рефлексій розглянемо дуже серйозні аспекти формулювання критеріїв оцінювання результатів PISA. Серед усіх індикаторів підвищеної якості освіти А. Шлейхер найбільше цінує низький відсоток учнів, які досягають другого рівня складності, якого вистачає для успіху на сучасному ринку праці. З цим варто й подискутувати, адже існують закони Природи, які вказують на високу різноманітність людей (отже – і учнів) за усіма параметрами, що стосуються навчання і оволодіння професією. То чи доцільно скеровувати усі ресурси суспільства для зниження кількості "ненавчених" до 1-2% випускників? Чи мають

сучасні науки докази того, що це взагалі можливо?

Нам необхідно нагадати про те, що з настанням нового тисячоліття набагато активізувалися мультидисциплінарні дослідження характеристик людини і засад її поведінки. З нової інформації ми обрали рис. 2 (Корсак, 2001), який узагальнює дані з багатьох джерел і наводить відмінності між загальним інтелектом чоловіків і жінок.

Мал. 2. Розподіл показників загального інтелекту між представниками двох статей

Хоч дрібні деталі зображення, мабуть, не зовсім точні, але основні відмінності відтворені правильно: представники чоловічої статі мають розподіл загального інтелекту від 0 до 100, а для дівчат і жінок він набагато вужчий і не поширюється на крайні ділянки усього діапазону. Головний висновок з мал. 2 у застосуванні до вимірів PISA чи довільних інших може бути таким: серед хлопчиків є чималий відсоток тих, хто з індивідуальних причин не може досягти не тільки високих, але й задовільних оцінок з математики чи інших подібних предметів. Тому правильна стратегія організації навчального процесу та оцінювання його результатів просто зобов'язана враховувати новітню інформацію з наук про людину, фрагмент якої використаний для мал. 2.

Давно слід погодитися з тим фактом, що стандартизовані тести ніколи не стануть ідеальним засобом вимірювання майже усіх показників і характеристик, що стосуються людини. Тому анкетування-тестування PISA слід змінити з врахуванням новітніх наукових відкриттів і того незаперечного факту, що усе людство переходить від високих технологій до надвисоких, від екобезпечних до мудрих "ноотехнологій" успішного ноорозвитку (це український винахід початку XXI ст.).

Література та посилання

- Бахрушин, В. (2021), "Докладний аналіз результатів PISA з математики", електронний ресурс. Режим доступу (01-01-2021): <https://osvitanova.com.ua/posts/3104-matematyka-u-pisa-2018-rezultaty-i-vysnovky>
- Корсак, К. В. (2011), "Роздуми над сучасною оцінкою геніїв і геніальності", *Науковий світ*, №1, с. 10-12.
- Корсак, К. (2015), "Ноофутурологія XXI века: условия спасения популяции Homo Sapiens"

- Sapienses", *RELGA*, №1 [289], viewed 01 January 2021, available at: <http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu-www.woa/wa/Main?textid=4061&level1=main&level2=articles>)
- Корсак, О. І. (2017), "Досягнення і проблеми тренду міжнародних тестувань якості освіти", *Вища освіта України*, №4, с. 78-83, 87, 91.
- Минск. *PISA: естественнонаучная грамотность* (2020), РИКЗ, Минск, 168 с.
- Шлейхер, А. (2018), *Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21-го століття*, переклада з англ. Ганна Лелів, Літопис, Львів, 296 с.
- Impact Rankings 2020*, (2020), viewed 01 January 2021, available at: https://www.timeshighereducation.com/rankings/impact/2020/overall#!/page/0/length/-1/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/undefined
- Halls, W. D. (1994), "International Baccalaureate", *IEE*, Perg., pp. 2955-2957
- Lessons from PISA for Japan. Strong Performers and Successful Reformers in Education* (2012), OECD Publishing, Paris, 212 p.
- PISA. Програма міжнародного оцінювання учнів* (2016): [Інформаційні матеріали], укладачі Т. Вакуленко, С. Ломакович; Український центр оцінювання якості освіти, Київ, 36 с.
- Postlethwaite, T. N. (2004), *Monitoring educational achievement*, UNESCO, IIEP, Paris, 139 p.
- Schwab, K. & Malleret, T. (2020), *COVID-19: The Great Reset Geneva*, July 2020 Kindle Edition, viewed 01 January 2021, available at: <http://reparti.free.fr/schwab2020.pdf>
- The International Encyclopedia of Education. Second Edition* (1994), Edit. Husen T., Postlethwaite T. N., Pergamon, Oxford, New York, Tokyo, Vol.1-11, 8055 p.

References

- Bakhrushin, V. (2021), "Detailed analysis of PISA mathematics results", ["Dokladny`j analiz rezul'tativ PISA z matematy`ky"], viewed 01 January 2021, available at: <https://osvitanova.com.ua/posts/3104-matematyka-u-pisa-2018-rezultaty-i-vysnovky> [in Ukrainian]
- Impact Rankings 2020*, (2020), viewed 01 January 2021, available at: https://www.timeshighereducation.com/rankings/impact/2020/overall#!/page/0/length/-1/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/undefined
- Halls, W. D. (1994), "International Baccalaureate", *IEE*, Perg., pp. 2955-2957
- Korsak, K. V. (2011), "Reflections on the modern assessment of geniuses and genius" ["Rozdumy` nad suchasnoyu ocinkoyu geniyiv i genial`nosti"], *Science World*, No. 1, pp. 10-12 [in Ukrainian]
- Korsak, K. (2015), "Noofuturology of the 21st century: conditions for saving the population of Homo Sapiens Sapiens" ["Noofuturology` ya XXI veka: uslovy`ya spaseny`ya populyacy`y` Homo Sapiens Sapienses"], *RELGA*, No.1 [289], viewed 01 January 2021, available at: <http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu-www.woa/wa/Main?textid=4061&level1=main&level2=articles> [in Ukrainian]
- Korsak, O. I. (2017), "Achievements and problems of the trend of international testing of the quality of education", ["Dosyagnennya i problemy` trendu mizhnarodny`x testuvan` yakosti osvity`"] *Higher education of Ukraine*, No. 4, pp. 78-83, 87, 91 [in Ukrainian]
- Lessons from PISA for Japan. Strong Performers and Successful Reformers in Education* (2012), OECD Publishing, Paris, 212 p.
- Минск. *PISA: Science Literacy [Minsk. PISA: estestvennonauchnaya gramotnost']* (2020), Republican Institute of Knowledge Control, Minsk, 168 p. [in Russian]
- PISA. Програма міжнародного оцінювання учнів* (2016): [Інформаційні матеріали], укладачі Т. Вакуленко, С. Ломакович; Український центр оцінювання якості освіти, Київ, 36 с.

- Postlethwaite, T. N. (2004), *Monitoring educational achievement*, UNESCO, IIEP, Paris, 139 p.
- Schwab, K. & Malleret, T. (2020), *COVID-19: The Great Reset* Geneva, July 2020 Kindle Edition, viewed 01 January 2021, available at: <http://reparti.free.fr/schwab2020.pdf>
- Schleicher, A. (2018), *The Best Classroom in the World: How to Create a 21st Century Education System [Najkrashhy`j klas u sviti: yak stvory`ty` osvitynyu sy`stemu 21-go stolittya]*, translated from English Anna Leliv, Litopys, Lviv, 296 p. [in Ukrainian]
- The International Encyclopedia of Education. Second Edition* (1994), Edit. Husen T., Postlethwaite T. N., Pergamon, Oxford, New York, Tokyo, Vol.1-11, 8055 p.

© **Олена Іванівна Корсак**